

University of Groningen

'Ben je al bezig de SDAP te hervormen?'

Voerman, Gerrit

Published in:
Socialisme en Democratie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Voerman, G. (2007). 'Ben je al bezig de SDAP te hervormen?'. *Socialisme en Democratie*, 64(9), 42-52.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

‘Ben je al bezig de SDAP te hervormen?’

Tallose brieven schreef ‘Stuuf’ Wiardi Beckman aan zijn goede vriend Marinus van der Goes van Naters. Na de dood van die laatste, in 2005, werd een deel ervan teruggevonden in een doosje op de zolder van zijn huis. Gerrit Voerman plaatst het geschrevene in een politiek-historisch kader. Wat hebben deze twee markante intellectuelen betekend voor de sociaal-democratie in Nederland?

GERRIT VOERMAN

Op 15 juni jl. verscheen *En die twee jongens zijn wij*, een verzameling brieven die Herman Bernard (Stuuf) Wiardi Beckman in de periode 1919-1934 schreef aan zijn hartsvriend Marinus van der Goes van Naters.¹ Het brievenboek vertelt — weliswaar van één kant — het intieme verhaal van twee betrokken jongeren, die zich al vroeg een positie in de top van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) ten doel stelden om die partij een ander aanzien te kunnen geven. Aan de hand van de brieven, in combinatie met de op schrift gestelde herinneringen² van Van der Goes van Naters, is het mogelijk de opgang van het tweetal in de SDAP te schetsen en in het bijzonder een beeld te geven van de wijze waarop zij zich met het socialisme en hun partij verbonden voelden.

De egodocumenten — de ‘comtemporaine’ brieven nog meer dan de autobiografie, die im-

mers een constructie achteraf is — bieden een inzicht in het persoonlijke leven van het duo en in de manier waarop zij de ‘politiek’ opvatten en beleefden.³ In de brieven van Beckman en de herinneringen van Van der Goes, zoals beiden hierna korthedshalve zullen worden aangeduid, wordt onder meer zichtbaar hoe radicalisme verkeert in gematigdheid, verheven idealen vermengd raken met ambities, en engagement kan botsen met de als ruw ervaren omgangsvormen binnen de SDAP. Boek en brieven zeggen niet alleen veel over hun auteurs, maar ook over de cultuur van de partij waartoe die behoorden.

DE BEKORING VAN DE REVOLUTIE

Het behoort tot de ironie van de geschiedenis dat Beckman en Van der Goes, die in de jaren dertig zo’n belangrijke rol zouden spelen bij de omvorming van de SDAP van een semi-revolutionaire klassenpartij naar een ondubbelzinnig democratische volkspartij, zich aan het einde van de Eerste Wereldoorlog tot het socialisme en tot de SDAP aangetrokken voelden — juist van-

42

Over de auteur Gerrit Voerman is hoofd van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen van de Rijksuniversiteit Groningen

Noten zie pagina 50

wege het revolutionaire klimaat in die tijd, en in het bijzonder door de revolutiepoging van de sociaal-democratische partijaanvoerder Pieter Jelles Troelstra. Helaas vertellen de brieven van Beckman ons weinig over hun politieke initiatiefase, aangezien de eerste gepubliceerde brief pas van mei 1919 dateert. Over de denkbeelden en beweegredenen van het jeugdige tweetal in de herfst van 1918 — Beckman was toen veertien en Van der Goes zeventien — vermeldt laatstgenoemde meer in zijn autobiografie. Hieruit blijkt duidelijk de enorme impact van deze tijd waarin 'de kronen over straat rolden'.

De jonge Beckman en Van der Goes pasten de term 'bolsjewiek' in positieve zin op zichzelf toe

In de eerste plaats voelde het duo zich in 1917 sterk betrokken bij de Oktober-revolutie in Rusland. Van der Goes schrijft dat hijzelf en andere generatiegenoten 'niet negatief konden staan tegenover de Sovjetunie en de toch in hoge mate constructieve figuur van Lenin... In 1925 voelden wij nog veel voor de Russische revolutie', zo voegt hij eraan toe.⁴ Gezien zijn grote invloed op Beckman in de beginjaren van hun vriendschap, zoals die zeer sterk uit de brieven naar voren komt, lijkt het niet al te gewaagd om te veronderstellen dat zijn jongere vriend eveneens sympathiek stond ten aanzien van het Sovjet-experiment. Wat daar ook voor pleit is dat Beckman en Van der Goes aan het begin van de jaren twintig de term 'bolsjewiek' in positieve zin op zichzelf toepasten: 'Je schreef me laatst eens of ik nog wel "bolsjewiek" was, hoef ik je daarop eigenlijk nog antwoord te geven? 't Is waar dat ik er thuis weinig meer over praat, maar dat neemt niet weg dat ik zeker kan zeggen dat ik meer bewust "bolsjewiek" (zoals wij die term dan opvatten!) ben, dan ooit', aldus Beckman in mei 1922.⁵ Hiermee is vanzelfsprekend niet gezegd dat zij volbloed

leninisten waren, maar het op deze wijze gebruiken van het begrip 'bolsjewiek' lijkt wel te duiden op een zekere affiniteit met de Sovjet-Unie — in ieder geval stootte de term hen niet af, in tegenstelling tot vele andere sociaal-democraten uit die tijd.

Ook door gebeurtenissen dichter bij huis werd de revolutionaire geestdrift van het jeugdige tweetal aangewakkerd. De politieke woelingen in Duitsland in november 1918 — het optreden van de communist Karl Liebknecht, de oprichting van arbeiders- en soldatenraden, het vertrek van keizer Wilhelm en de uitroeping van de republiek, de sociaal-democratische machtsovername — brachten hen in vervoering. 'Wiardi Beckman en ik waren er helemaal weg van', zo noteerde Van der Goes in zijn autobiografie.⁶

BEKERING TOT HET SOCIALISME

Nadat de Duitse keizer het veld had geruimd, veronderstelde SDAP-leider Troelstra dat de revolutie niet bij Zevenaar halt zou houden. Ook in Nederland was een revolutionaire situatie ontstaan. Troelstra riep de arbeiders ertoe op de macht te grijpen. 'Verzuimt het oogenblik niet, grijpt de macht, die u in den schoot wordt geworpen... Wij maken een revolutie omdat het kan en moet.'⁷ Al snel zag hij in dat hij zich vergist had. Tot een omwenteling kwam het in Nederland niet. Troelstra's illusies leidden wel tot het eerste contact tussen Van der Goes en Beckman, die beiden op het Stedelijk Gymnasium in Nijmegen zaten. Op het schoolplein had Beckman het voor Troelstra opgenomen; hij sprak 'over Schaper-socialisten, die bezadigd en wijs waren, maar die de toekomst niet hadden, en Troelstra-socialisten, die de geest van de tijd begrepen'.⁸ Van der Goes was het roerend met hem eens, waarmee hun decennialang onderhouden vriendschap begon — 'het socialisme heeft ons samengebracht en samengehouden'.⁹

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog met al zijn verschrikkingen hadden Van der Goes en Beckman beiden, zoals zovele jongeren, het

gevoel dat er een nieuwe tijd zou aanbreken. Gezamenlijk maakten zij de overgang naar het socialisme. In dit proces speelde de SDAP-leider een cruciale rol: 'het was Troelstra die mijn ogen opende', aldus Van der Goes. Samen met Beckman had hij in mei 1919 — elk een rode tulp in het knoopsgat gestoken — een optreden van de sociaal-democratische partijleider in de Vereeniging in Nijmegen bezocht: 'Ik zal

'Het socialisme heeft ons samen-gebracht en samengehouden'

het nooit vergeten! Hij hield een vlammeende redevoering.... We hadden beiden het historisch besef dat we aan het begin stonden van nieuwe verhoudingen in Nederland en een verandering in de mensen.¹⁰ Beckman schreef in de zomer van 1927, nadat Troelstra een beroerte had gehad, over diens aantrekkingskracht aan een vriendin: 'Eén keer hebben Dub (Van der Goes, GV) en ik hem nog maar hooren spreken in 1919, maar ook zonder dat zouden we onder de fascinerende invloed van zijn geniale persoon, van zijn heldenfiguur zijn gekomen... Je hoeft maar weinig met proletariërs te hebben gesproken om te weten dat hij, en hij alleen voor de massa het symbool van 't Socialisme is.'¹¹

We stuiten hier op het typische bekeringsmoment dat in nogal wat sociaal-democratische egodocumenten van voor de Tweede Wereldoorlog kan worden teruggevonden.¹² Troelstra zelf bijvoorbeeld schetste in zijn *Gedenkschriften* op haast sacrale wijze zijn wording tot socialist: lange tijd had hij gedooled in de duisternis, maar na het horen van de stem van de arbeiders zag hij het licht — zoals Saulus op de weg naar Damascus. Met zijn bekering nam hij 'het zware eikenhouten kruis van den Christus... op de schouders'.¹³ De autobiografieën van andere prominenten als Floor Wibaut en Willem Drees zijn veel meer ingetogen en sober, maar ook daarin wordt het moment dat de persoon

toetreedt tot de partij met gevoel voor drama beschreven: als een bijna existentiële daad, als de apotheose van een lang bewustwordingsproces. Zo beschreef Drees de 'onvergetelijke indruk' die de eerste socialistische vergadering die hij bijwoonde, op hem had gemaakt. Naar aanleiding van deze bijeenkomst schreef Adama van Scheltema later een gedicht voor Troelstra bij diens vijftigste verjaardag. Drees haalt de strofe aan, waarin de dichter tot de SDAP-leider spreekt: 'Weet gij alles nog? Neen, dát toch niet, — de volle zaaierhanden weten niet waar elk duiz'lig zaadje valt.' Nuchter voegde Drees hieraan toe: 'Er viel een zaadje ook in mij'.¹⁴

Referenties naar de betekenisvolle en zingende functie van de partij zijn vaak ook onderdeel van dit ritueel in de sociaal-democratische egodocumenten. Zo identificeerde Troelstra zich geheel met de mede door hem opgerichte SDAP: 'mèt haar en voòr haar strijdende, haar tot een werkelijke politieke partij vormende, is de tijd door mij aan haar dienst gewijd mijn geluk en glorie geworden'.¹⁵ De partij was voor hem een gemeenschap van gelijkgestemden; op vele plaatsen in zijn autobiografie getuigde hij van de bijzondere band met zijn achterban die hij bij vele gelegenheden ervoer. Ook voor Drees had de toetreding tot de SDAP iets bijzonders; het betekende 'voor mij niet slechts het lid worden van een Nederlandse partij, maar het deel gaan nemen aan een grote internationale beweging van historische betekenis'.¹⁶

TWEESLACHTIGE HOUDING TEGENOVER DE PARTIJ

Het valt op dat Van der Goes en Beckman eigenlijk van meet af aan ambivalent stonden tegenover de partij; ze lijken zich meer aangesproken te voelen door het socialistische ideaal dan door de socialistische organisatie. Toen Van der Goes gevraagd werd wanneer hij tot de SDAP was toegetreden, antwoordde hij: 'Voor mijn gevoel was ik eigenlijk al lid sinds de toespraak van Troelstra'.¹⁷ Zijn formele aansluiting deed kennelijk minder ter zake. De indruk bestaat dat dit

ook bij Beckman het geval is. Statutair kon hij pas op zijn achttiende lid worden van de SDAP, dus vanaf 4 februari 1922, maar in dat jaar hintte hij in geen enkele van zijn vele brieven aan Van der Goes op zijn nieuw verworven partijlidmaatschap.

Het kan zijn dat hier de ervaringen van Beckman en Van der Goes binnen de Praktische Idealisten Associatie (PIA) doorwerken, waartoe zij vanaf het oprichtingsjaar 1918 behoorden. Zoals de naam al tot uitdrukking brengt, was deze jongerenorganisatie uitgesproken idealistisch en gericht op maatschappelijke vernieuwing. Deze club kende een 'ongebruikelijke organisatievorm', aldus historicus Ger Harmsen, 'uit afkeer van de gewone gang van zaken in partijen en verenigingen'.¹⁸ Over de bijeenkomsten van de Associatie was Beckman lyrisch. 'Zeg, jongen, vond jij die PIA-landdag ook zo ongelooflijk fijn. Noch in een kamp, noch op een vorige landdag heb ik het ooit zo fijn gevonden', zo schreef hij Van der Goes in december 1922.¹⁹

De partijcultuur van de SDAP vormde hiermee een behoorlijk contrast, als we mogen afgaan op wat het duo daarover zelf te zeggen had. 'Op de bijeenkomsten van de Nijmeegse SDAP-afdeling moest je een harde huid hebben', aldus Van der Goes in een interview, 'voor een groot deel kwamen er querulanten en fanatiekelingen.' De afdelingsvoorzitter — van beroep stuka-doorsbaas — peperde hem steeds het standsverschil in, door hem in de vergaderingen altijd als 'meneer' in plaats van als 'partijgenoot' Van der Goes aan te spreken. In de regel was men 'met uiterst kleinzielige dingen bezig', zo vond Van der Goes. Tot zijn genoegen hielden 'de intellectuele leden... discussieavonden over boeiender zaken'. Dat de afdeling vooral door toedoen van een minderheid zo'n 'ruziemakend zootje' was, werd door hem en zijn echtgenote — die ook partijlid was — wetenschappelijk verklaard: 'Wij zagen dit alles als een uiting van het door Marx geanalyseerde "vervreemdingsproces" en we hebben er nooit over gepeinsd om dáárom uit de partij te lopen'²⁰ — waarmee hij aangeeft dat het wel een mogelijkheid was geweest. Veel

meer dan door de partij werd Van der Goes geraakt door de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), een wat elitair gezelschap van sociaal-democratische jongeren dat een eigen levensstijl cultiveerde. Zijn echtgenote was een van de leidsters van de Nijmeegse afdeling van de AJC, 'en de invloed die daarvan op ons leven uitging, is *onmetelijk*', aldus Van der Goes.²¹

Beckman kon in zijn brieven eveneens schamperen over het partijleven van de SDAP, met zijn soms ruwe omgangsvormen. Zijn eerste ledenvergadering in de afdeling Den Haag VI 'was om misselijk te worden', maar dat kon nog worden toegeschreven aan het optreden van de partijoppositie.²² De 'algemene verkettering' van Roel Stenhuis, de voorzitter van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV), viel hem echter ook erg tegen.²³ Volgens zijn biograaf Johan Wijne voelde Beckman zich na zijn verhuizing naar Amsterdam in december 1931 evenmin thuis in de 'partijsfeer' van de hoofdstad.²⁴

Beckman schamperde over het partijleven van de SDAP, met zijn soms ruwe omgangsvormen

Het is tekenend dat de enige keer dat Beckman zich in zijn brieven vol vuur uitspreekt over onderlinge saamhorigheid en gemeenschapsgevoel (afgezien van de passages over de PIA), het niet over de partij gaat, maar over een internationaal congres van socialistische jongeren dat in mei 1926 in Amsterdam werd gehouden. Hij is hierop aanwezig namens de afdeling Leiden van de Bond van Sociaal-Democratische Studentenclubs (SDSC). Over dit congres schrijft Beckman: 'met duizenden samen optrekken achter de vaandels is meer dan "ontroerend"; ontroering zou hier een te *persoonlijke* emotie zijn, terwijl werkelijk het persoonlijke ganselijk verdwijnt en je je alleen nog maar één heel klein deeltje weet van de massa.'²⁵ Zijn geestdrift wordt ech-

ter niet alleen gewekt door het samenzijn met gelijkgestemde studenten, maar ook door ideologische thema's. Enthousiast schrijft hij over de ontdekking van 'de grootheid en grootsheid van het theoretisch socialisme'. En over een cursus van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling over het sociaal-democratische beginselprogramma raakte hij in vervoering: 'schitterend, geweldig, soms haast boeiender en ontroerender dan het mooiste kunstwerk'.²⁶ Opnieuw spreekt hij weer van ontroering, een emotie die hij in zijn brieven nooit in verband brengt met de partij.

EEN MISSIE IN DE SDAP

Van der Goes en Beckman waren intellectuelen. Ze hadden gestudeerd en aan het begin van de jaren dertig zouden beiden ook promoveren. Ongetwijfeld zal de omgang met arbeiders in de SDAP hun niet altijd eenvoudig zijn afgegaan — zeker de wat verlegen Beckman had hier moeite mee. Daar kwam nog eens bij dat hun sociale afkomst de afstand vergrootte: Van der Goes van Naters was van adel en Wiardi Beckman kwam uit de gegoede, welgestelde burgerij. In hun dubbele namen kwam hun gedistingeerde, bevoorrechte, burgerlijke milieu tot uitdrukking. Zij waren beschaafde patriciërs en bepaald geen proletariërs. Het tweetal was eerder tot het socialisme bekeerd dan dat het een arbeider had

'We zullen nog vaak naar Den Haag worden geroepen; de laatste keer, om er te blijven'

46

gesproken. 'Omdat we zelf eigenlijk niet één arbeider kenden, wilden we er na Troelstra's redevoering graag één ontmoeten', aldus Van der Goes. Via via lukt het ze in contact te komen met een arbeidersvrouw: 'Stuuf en ik waren dolgelukkig haar te spreken'.²⁷

In het besef dat zij geen deel uitmaakten van de arbeidersklasse, hadden de twee de nei-

ging de arbeiders te romantiseren. In mei 1926 schreef Beckman aan Van der Goes 'dat de vernieuwing van de wereld van onderen op moet komen'. Half spottend, half serieus vervolgde hij: 'Tegenover deze elite van het proletariaat zijn wij, zwakke, aarzelende, ethisch-redenerende zonen van de ondergaande klasse, de zwakken en de geleiden!'²⁸ Toch stelde Beckman zich in de praktijk niet afwachtend op. Volgens Wijne beschouwde hij Van der Goes als 'een belangrijk man voor de partij'²⁹ en zijn brieven wekken de indruk dat Beckman zo ook naar zichzelf keek. In ieder geval werkten beiden er doelbewust aan om zich een invloedrijke positie te verwerven om de partij te veranderen. 'Ben je al bezig de SDAP te hervormen? Ik heb wel verbazende zin je, met mijn bescheiden krachten, een handje te komen helpen', schreef Beckman in mei 1924 aan Van der Goes.³⁰ Twee jaar later liet hij weten: 'Zoals je ziet neemt de invloed van onze fractie — die van ons tweeën — snel toe; we zullen nog vaak naar Den Haag worden geroepen; de laatste keer, om er te blijven'.³¹

Beckman deed zijn best zich te onderscheiden binnen de SDAP, omdat 'de mensen in de partij je zo beter leren kennen'.³² Hij vond dat Van der Goes daar ook aan moest werken; 'je kunt nooit te vroeg met naam-maken beginnen', zo hield hij zijn oudere vriend voor.³³ Wat was nu de reden voor Beckmans geldingsdrang? Ten dele had die een negatieve voedingsbron: de kwaliteit van het kader van de SDAP liet in zijn ogen nogal te wensen over. In november 1929 noteerde hij: 'Heus, als je de personen ziet die op de centrale plaatsen hier in het Westen komen, zie je dat de Partij ook hier niet aan overmaat van krachten lijdt...; maar als wij er... allemaal wegblijven en *Het Volk* in handen laten van de "intelligente kantoorbiedenden", die er volgens een ingewijde nu het cultureel peil bepalen, is dat dan goed?'³⁴

Een jaar later drukte Beckman Van der Goes op het hart 'dat je per se tijd houdt voor eigen werk en studie, daarvoor moet je zorgen. Niet alleen omdat de beweging dat in de eerste plaats van ons nodig heeft — van wie zou zij het anders

krijgen — maar ook omdat dáár onze kracht ligt. Als we ons op het kritieke moment niet daarop kunnen beroepen, worden we door een vloed van min of meer bekrompen vakbondsbestuurders weggespoeld; zoals het nu al in de Duitse partij gebeurt'.³⁵

Beckman wilde de partij niet overlaten aan middelmatige journalisten en beperkte vakbewegingsbonzen, maar zelf actief invloed uitoefenen. In juni 1928 schreef hij aan een oude schoolvriend 'dat het zeker in het belang van de maatschappij in haar geheel is dat die [socialistische] arbeidersbeweging onder haar leiders wetenschappelijk-onderlegde personen met kennis van, en zoo mogelijk inzicht in, historie en economie telt'.³⁶ Het leidt geen twijfel dat de historicus Beckman zichzelf en de jurist Van der Goes als kandidaten voor een dergelijke rol beschouwde — hierboven heb ik daar al op geduid. Hiermee zette Beckman echter wel de eerder door hem gepropageerde ondergeschiktheid van de intelligentsia aan de proletarische elite op zijn kop.

PARTIJHERVORMING

Over de precieze inhoud van de missie van het tweetal is Beckman in zijn brieven minder concreet, maar hun program laat zich wel afleiden uit het geschrevene. Van der Goes en Beckman hadden zich bij de SDAP aangesloten met een ideaal dat sterk was gevormd door de al eerder genoemde Praktische Idealisten Associatie (PIA): de opbouw van een nieuwe wereld. Anders dan aanhangers van het doctrinaire socialisme zagen zij die betere samenleving niet als de gedetermineerde uitkomst van de historische ontwikkeling; onder invloed van de 'historisch-idealistische' PIA had in ieder geval Beckman weinig op met het historisch materialisme. In december 1922 schreef hij dat 'ze ook in SDAP-kringen beginnen in te zien, dat er, zonder andere mensen, niets goeds te bereiken is, hoe ze eerst willen werken aan geestelijke ontwikkeling en innerlijke verdieping'.³⁷ Waar de eerste generatie Nederlandse sociaal-democraten zich vooral oriën-

teerde op haar meer dogmatische en collectivistisch denkende Duitse geestverwanten, richtten Beckman en Van der Goes zich sterk op de door hen geadoreerde Franse socialist Jean Jaurès, die in de strijd voor het socialisme meer plaats inruimde voor het individu en zijn idealen.

Hoewel er meer bewonderaars van Jaurès in de SDAP waren, zoals Willem Banning en Henk Brugmans, lijkt er van een dissidente fractie geen sprake te zijn geweest: het tweetal zocht — althans, die indruk wekken de brieven — geen

Vijftien jaar nadat de twee vrienden met hun idealen tot de SDAP waren toegetreden, bereikten zij het centrum van de macht

medestanders en vormde geen interne pressiegroep, zoals in de jaren zestig zou gebeuren rond Nieuw Links in de PvdA, dat zich sterk afzette tegen de partijleiding. Van der Goes en Beckman hoefden zich niet af te zetten tegen de partij-elite: in plaats van zich in te vechten, werden zij eenvoudigweg gecoöpteerd.

Beiden vielen al snel op bij de top van de SDAP en na de bemiddeling door de nieuwe partijleider Johan Willem Albarda — die in 1925 Troelstra was opgevolgd — kregen zij verantwoordelijke functies aangeboden. Van der Goes werd in 1926 tweede secretaris van de partijcommissie 'Nieuwe Organen', die zich moest buigen over de staatkundige opvattingen van de sociaal-democratie. Beckman werd in maart 1928 — net 24 jaar oud — de persoonlijk secretaris van Troelstra, en moest de voormalige partijleider assisteren bij het schrijven van diens memoires. Als gevolg van de verslechterende gezondheid en, in mei 1930, het overlijden van Troelstra had Beckman een groot aandeel in het laatste deel van diens *Gedenkschriften*.

Het is opnieuw ironisch dat Beckman, die ruim tien jaar eerder als jongen op het Nijmeegse

schoolplein geestdriftig de revolutiepoging van Troelstra had verdedigd tegenover de gematigden, nu — ongetwijfeld door voortschrijdend inzicht — tekende voor een sterke nuancering van die onderneming.³⁸ Aan het hoofdstuk over Troelstra's corporatistische opvattingen in het laatste deel werkte overigens ook Van der Goes — die zich op dit terrein als een 'epigoon' van de SDAP-leider beschouwde³⁹ — mee, zodat beiden een belangrijke bijdrage leverden aan het beeld dat de door hen nog altijd zeer bewonderde partijoprichter en -aanvoerder van zichzelf wilde achterlaten.⁴⁰

Zo'n vijftien jaar nadat de jeugdige Van der Goes en Beckman met hun idealen tot de SDAP waren toegereden, bereikten zij — geprotégeerd door hun leermeester Albarda — het centrum van de macht in de partij. Nadat Beckman de autobiografie van Troelstra had voltooid, werd hij assistent-hoofdredacteur van *het Volk*,

In plaats van een marxistische invulling kreeg het socialisme een meer moreel karakter; het werd een 'gezindheid'

en in 1937 politiek hoofdredacteur. Hij was al aan het begin van de jaren dertig in het vizier geweest voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer, maar nu werd hij naast zijn betrekking bij de partijkrant tevens lid van de Eerste Kamer.

48

Van der Goes had in 1932 een uitnodiging van Albarda — die in hem 'één der toekomstige bekwame leiders' zag — afgewezen om zich kandidaat te stellen voor de Tweede Kamer.⁴¹ In 1937 stelde hij zich wel verkiesbaar. Eenmaal verkozen werd hij meteen tweede fractiesecretaris. Van der Goes en Beckman waren nu beiden in de gelegenheid om hun stempel te drukken op de ideologische ontwikkeling van de SDAP. Ze namen in 1933 zitting in de door Albarda geleide 'commissie tot vergelijkend onderzoek van poli-

tieke systemen', en in 1935 in de eveneens door Albarda voorgezeten programcommissie tot herziening van de sociaal-democratische beginselverklaring (waarvan Beckman op voorstel van Albarda één van de secretarissen werd).⁴²

In de programcommissie werden Beckman en Van der Goes nadrukkelijk uitgenodigd vanwege hun vernieuwingsgezindheid.⁴³ Zij zouden Albarda niet teleurstellen en een belangrijke bijdrage leveren aan de door hem gewenste transformatie van de SDAP. Een van belangrijkste aspecten daarvan betrof de omvorming van de klassenpartij die de SDAP altijd was geweest tot een volkspartij — uitgaande van de gedachte dat niet alleen de arbeidersklasse maar ook middenstanders, kleine boeren en andere beroepsgroepen slachtoffers van het kapitalisme waren. Deze verbreding moest de sociaal-democraten nieuwe perspectieven bieden. Al sinds haar oprichting verkeerde de partij op landelijk niveau in een politiek isolement, maar bij de Kamerverkiezingen van 1933 leek zij bovendien haar electorale plafond te hebben bereikt.

Daarnaast aanvaardde de SDAP, mede onder invloed van de onheilspellende opkomst van het nationaal-socialisme in Duitsland, principieel de parlementaire democratie en de rechtsstaat. Van de bekende regel uit de Internationale — 'de staat verdrukt, de wet is logen' — werd afscheid genomen. De SDAP bekeerde zich tevens tot de Nederlandse natie, die zij beschouwde als drager van tradities van geestelijke vrijheid en verdraagzaamheid. Als bewijs voor haar nieuwe nationale geaardheid aanvaardde de partij ook de landsverdediging en de nationale symbolen bij uitstek, zoals de constitutionele monarchie, de vlag en het volkslied — 'onder impuls van jongere intellectuelen als Brugmans, Van der Goes van Naters en Wiardi Beckman', aldus de politicoloog Peter Jan Knegt, die de transformatie van de SDAP uitgebreid te boek heeft gesteld. 'Met deze nationale inslag in hun denken sloten zij aan bij... de "tijdsgeest": alom werd gezocht naar de nationale volksgemeenschap verbindende elementen en symbolen'.⁴⁴

Kort en goed: de SDAP verzoende zich ondub-

belzinnig met de natie, de democratie en de rechtsstaat. Het begrip socialisme kreeg daarbij een bredere invulling, zoals die Beckman en Van der Goes min of meer voor ogen had gestaan. Het socialisme was niet meer het wetmatige resultaat van een historisch proces, noch was het exclusief verbonden met één maatschappelijke groepering — de arbeidersklasse. In plaats van een marxistische invulling kreeg het een meer moreel karakter; het socialisme werd een 'gezindheid'.⁴⁵

Vanaf dit punt was het niet ver meer naar de Partij van de Arbeid. Al snel zou Beckman een lans breken voor de vorming van een brede volkspartij, en in 1940 zou hij daartoe een concreet voorstel doen.⁴⁶ De komst van de PvdA zou hij echter niet meemaken; vlak voor het einde van de Tweede Wereldoorlog kwam hij om in het concentratiekamp Dachau. Zijn geest hing wel boven de oprichting van de PvdA. 'Het is of Beckman, gestorven in 1945, aan de vernieuwing van 1946 actief heeft meegedaan. De kracht van de Idee!', aldus zijn kompaan Van der Goes.⁴⁷ Deze laatste was actief betrokken bij de totstandkoming van de PvdA en werd de eerste voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de nieuwe partij.

DE DERDE LEIDER?

'Onze grondbeginselen zijn niet aangetast; zij kregen slechts een nieuwe vorm'.⁴⁸ Met deze woorden leidde Beckman de behandeling in van het ontwerpbeginselfprogramma op het congres van de SDAP in de winter van 1937. Het is natuurlijk altijd verstandig om bij ingrijpende veranderingen de continuïteit tussen het vroegere en het komende te benadrukken. In het geval van Beckman ging het echter om meer dan dat: met Van der Goes belichaamde hijzelf de overgang van de oude naar de nieuwe SDAP.

Geïnspireerd door de revolutiepoging van de impulsieve, offensieve Troelstra hadden zij zich na de Eerste Wereldoorlog tot het socialisme bekeerd en zich bij de partij als lid aangemeld. Onder de hoede van de voorzichtige en be-

dachtzame Albarda konden zij vooraanstaande posities in de partij innemen, van waaruit zij in de jaren dertig een belangrijke bijdrage leverden aan de transformatie van de SDAP. Begonnen als ongeduldige Troelstra-socialisten waren zij veranderd in zo niet bezadigde, dan toch wel bedaarde en beheerste Schaper-socialisten. Zo bezien verbinden Beckman en Van der Goes de fase van de oprichting en consolidatie van de radicale arbeiderspartij met de periode van de gematigde, brede volkspartij. Daarbij deden

'Het is of Beckman, gestorven in 1945, aan de vernieuwing van 1946 actief heeft meegedaan. De kracht van de Idee!'

zij hun best om hun grote inspirator Troelstra niet kwijt te raken, maar hem te liëren aan de veranderende SDAP door zijn revolutiepoging van haar scherpe trekjes te ontdoen. Zo schreef Beckman in 1938 dat de vroegere partijleider in de spanning van die dagen weliswaar onverstandige woorden mocht hebben gesproken, maar dat Troelstra 'ook in de grootste opwindings... geen minuut de democratische beginselen [heeft] vergeten of willen loslaten'.⁴⁹

Dat Beckman en Van der Goes geestdriftig hebben bijgedragen aan de canonisatie van Troelstra in de Nederlandse sociaal-democratie is geen wonder; door zijn persoon waren ze immers voor het socialisme gevallen. Het was liefde op het eerste gezicht. Tegenover de SDAP als organisatie stond het tweetal aanmerkelijk ambivalent — de partijleden bleken minder fijnbesnaard dan de intellectuele idealisten in de PIA. Vanuit hun bevoorrechte maatschappelijke positie daalden de patriciërs Beckman en Van der Goes af naar de arbeiders, zonder zich ooit geheel met hen te kunnen vereenzelvigen — zeker Beckman niet. 'Hun bijdrage aan de hervorming van de SDAP was theoretisch van aard, hun

benadering van het socialisme intellectueel', zo merken de bezorgers van Beckmans brieven — Mireille Berman en Marijke Halbertsma-Wiardi Beckman — op.⁵⁰

Dat voor hen beiden ondanks hun sociale komaf een vooraanstaande positie in de arbeiderspartij was weggelegd, lijkt voor Beckman en Van der Goes iets vanzelfsprekends te zijn geweest, hetgeen zal samenhangen met de meritocratische geneigdheid die juist in de hogere kringen te vinden was. En dat beiden vooraan stonden bij de vernieuwing van de SDAP, kan te maken hebben gehad met hun tot op zekere hoogte door herkomst en ervaring bepaalde minder vergaande identificatie met het partijleven.

Hun hooggestemde idealen waren niet vrij van persoonlijke ambities. Overtuigd van zijn capaciteiten ging Beckman er al op jonge leeftijd van uit dat hij met Van der Goes een prominente rol in de partij zou gaan spelen. Of beiden zich bekwaam genoeg achtten om te worden gekroond tot de derde leider van de Nederlandse sociaal-democratie — na Troelstra en Albarda — is niet duidelijk. Intellectueel gezien waren ze er ongetwijfeld voor gekwalificeerd. Van der Goes kwam als fractievoorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA dicht in de buurt van het partijleiderschap, maar zag de politiek en bestuurlijk zeer ervaren en door velen — zij het minder door hem — gerespecteerde Drees voor

zich staan.⁵¹ Aan Van der Goes' geschiktheid kan bovendien getwijfeld worden gezien zijn solistische inslag en zijn opvliegende en soms onbeheerste natuur — 'sanguïnisch', in zijn eigen woorden. Hij had een 'onmogelijk driftig karakter' en kon nogal persoonlijk uit de hoek komen, hetgeen bijdroeg aan zijn gedwongen vertrek als fractievoorzitter in 1951.⁵²

Wat Van der Goes aan temperament te veel had, lijkt Beckman tekort te zijn gekomen. Hij was weinig spontaan, verlegen — zeker in de omgang met arbeiders — en maakte een stugge indruk op mensen, aldus zijn biograaf Wijne.⁵³ Beckman schreef in september 1928 aan Van der Goes dat de leiders van de sociaal-democratie moesten worden beoordeeld op 'bekwaamheid en proletarisch sentiment', waarbij hem kenmerkend het voorbeeld van Troelsta voor ogen stond.⁵⁴ Het eerste had Beckman zeker, het laatste minder — ook vergeleken bij Drees, die weliswaar in politiek opzicht evenmin al te meeslepend en gepassioneerd was, maar die wel als uitgesproken partijman vergroeid was met de SDAP en de socialistische traditie.⁵⁵ Zonder enige twijfel zou Beckman, als hij niet gestorven was, na de Tweede Wereldoorlog een belangrijke kandidaat zijn geweest voor het partijleiderschap; misschien zou hij inderdaad naar 'Den Haag' zijn gegaan om daar te 'blijven'.

Noten

50

1 H.B. Wiardi Beckman, <i>En die twee jongens zijn wij. Brieven aan M. van der Goes van Naters</i>. Ingeleid en bezorgd door Mireille Berman en Marijke Halbertsma-Wiardi Beckman, Amsterdam: Mets & Schilt/Wiardi Beckman Stichting, 2007. 2 M. van der Goes van Naters, <i>Met en tegen de tijd. Een tocht door de twintigste eeuw</i>, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1980, 23. Zie ook: "Ik geloof onvoorwaardelijk in de vooruitgang". Marinus	van der Goes van Naters, 21-12-1900, Nijmegen, Gelderland', in: Steffie van Oord, <i>Eeuwelingen. Levensverhalen van honderdjarigen in Nederland</i>, Amsterdam/Antwerpen: Contact, 2002, p. 170-193. 3 Zie Gerrit Voerman, 'Politiek van levenswerk tot handwerk. De autobiografie als bron van de politieke cultuur', in: Hans Renders, red., <i>Het leven van een doodsbbericht. Necrologie & biografie</i>, Amsterdam: De Bezige Bij, 2005, p. 119-139. 4 <i>Ibidem</i>, p. 46-47.	5 Brief 1 mei 1922, in: Wiardi Beckman, <i>En die twee jongens zijn wij</i>, p. 103. 6 Van der Goes van Naters, <i>Met en tegen de tijd</i>, p. 23. 7 H.J. Scheffer, <i>November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging</i>, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1968, p. 100-101. 8 Van der Goes van Naters, <i>Met en tegen de tijd</i>, p. 26. 9 M. van der Goes van Naters, 'Beckman's gave leven', in: <i>Socialisme en Democratie</i>, 3 (1946), 7-10; p. 7. 10 Van Oord, "Ik geloof onvoor-

- waardelijk in de vooruitgang", p. 175; zie ook Van der Goes van Naters, *Met en tegen de tijd*, p. 27.
- 11 Johan S. Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman. Patriciër en sociaal-democraat*, Amsterdam/Brussel: Thomas Rap, 1987, p. 54.
- 12 Zie Henk te Velde, 'De biografische paradox van socialistische bewegingen', in: Renders, red., *Het leven van een doodsbericht*, 60-74; en Voerman, 'Politiek van levenswerk tot handwerk'.
- 13 P.J. Troelstra, *Gedenkschriften*. Dl. 1: *Wording*, Amsterdam: Querido, 1927, p. 267.
- 14 W. Drees, *Zestig jaar levenservaring*, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1962, 20; zie ook F.M. Wibaut, *Levensbouw. Memoires*, Amsterdam: Querido, 1936, p. 101.
- 15 Troelstra, *Wording*, p. 8.
- 16 W. Drees, *Neerslag van een werkzaam leven*, Assen: Van Gorcum, 1972, p. 9.
- 17 Van Oord, "Ik geloof onvoorwaardelijk in de vooruitgang", p. 179.
- 18 Ger Harmsen, *Blauwe en rode jeugd. Ontstaan, ontwikkeling en teruggang van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940*, Assen: Van Gorcum, 1961, p. 240.
- 19 Brief 20 december 1922, in: Wiardi Beckman, *En die twee jongens zijn wij*, p. 130.
- 20 Citaten afkomstig uit Van der Goes van Naters, *Met en tegen de tijd*, 44-45; en Van Oord, "Ik geloof onvoorwaardelijk in de vooruitgang", p. 179-180.
- 21 Van der Goes van Naters, *Met en tegen de tijd*, p. 45.
- 22 Brief 29 april 1928, in: Wiardi Beckman, *En die twee jongens zijn wij*, p. 171.
- 23 Brief 29 september 1928, in: *idem*, p. 176.
- 24 Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 73.
- 25 Brief 25 mei 1926, in: *idem*, 151. Het is opmerkelijk dat Beckman volgens zijn biograaf Wijne niet echt geliefd zou zijn in de kringen van de SDAP; zie Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 42.
- 26 Brief 20 december 1928, in: *idem*, p. 182.
- 27 Van Oord, "Ik geloof onvoorwaardelijk in de vooruitgang", p. 176.
- 28 Brief 25 mei 1926, in: Wiardi Beckman, *En die twee jongens zijn wij*, p. 151.
- 29 Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 42.
- 30 Brief 22 mei 1924, in: *idem*, p. 147.
- 31 Brief 25 mei 1926, in: *idem*, p. 151.
- 32 Brief 10 januari 1928, in: *idem*, p. 160.
- 33 Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 52.
- 34 Brief 20 november 1929, in: *idem*, p. 201-202.
- 35 Brief 19 december 1930, in: *idem*, p. 237.
- 36 Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 19. De kanttekeningen die Beckman vervolgens bij deze uitspraak maakt, hebben niet betrekking op de strekking van dit citaat.
- 37 Brief 20 december 1922, in: Wiardi Beckman, *En die twee jongens zijn wij*, p. 131.
- 38 P.J. Troelstra, *Gedenkschriften*. Deel 4: *Storm*, Amsterdam: Querido, 1931, p. 162-248 (hoofdstuk 'November 1918').
- 39 Van der Goes van Naters, *Met en tegen de tijd*, p. 47.
- 40 Troelstra, *Storm*, 312-345 (hoofdstuk 'Het politieke systeem').
- 41 Peter Jan Knegtmans, *Socialisme en democratie. De SDAP tussen klasse en natie, 1929-1939*, Stichting Beheer IISG: Amsterdam, 1989, p. 116.
- 42 Helaas correspondeerde Beckman in deze tijd zeer weinig met Van der Goes, misschien omdat zij elkaar nu frequenter zagen. Daarnaast ontstond er in deze periode (het midden van de jaren dertig) een verwijdering tussen beide vrienden; volgens Van der Goes zou Beckman 'volkomen in de ban' zijn geraakt van partijvoorzitter Vorrink, een 'onintellectuele krachtfiguur'. Het tweetal zou samen 'alvast tweemanskabinetten (vormen)' "voor als het volk een beroep op hen zou doen". Tegen het einde van de jaren dertig zou Van der Goes weer meer contact hebben met Beckman, zij het 'niet zo persoonlijk als vroeger'. Zie Van der Goes van Naters, *Met en tegen de tijd*, p. 91-92 en p. 105.
- 43 Bart Tromp, *Het sociaal-democratisch programma. De beginselprogramma's van SDB, SDAP en PvdA 1878-1977*, Amsterdam: Bakker, 2002, 203-205; Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 84.
- 44 Knegtmans, *Socialisme en democratie*, p. 253.
- 45 Tromp, *Het sociaal-democratisch programma*, p. 241.
- 46 *Idem*, 240; zie ook H.B. Wiardi Beckman, 'Vijf en twintig jaar staatkundig leven', in: *Ir. J.W. Albarda. Een kwart eeuw parlementaire werkzaamheid in dienst van de bevrijding der Nederlandse arbeidersklasse*, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1938, p. 61-79.
- 47 Geciteerd door Mireille Berman en Marijke Halbertsma-Wiardi Beckman, 'Inleiding', in: Wiardi Beckman, *En die twee jongens zijn wij*, p. 26.
- 48 Geciteerd door Tromp, *Het sociaal-democratisch programma*, p. 212.
- 49 Wiardi Beckman, 'Vijf en twintig jaar staatkundig leven', p. 63. Het is merkwaardig dat Wiardi

Beckman als bewijs hiervoor verwijst naar de *Gedenkschriften* van Troelstra, waarvan hij het betreffende vierde deel waarin '1918' aan de orde komt, zelf mede had geschreven. Van der Goes bagatelliseerde later het optreden van de SDAP-leider in november 1918 nog sterker: 'Men spreekt altijd over "de vergissing van Troelstra", omdat hij heeft gezegd dat er in Nederland vanzelf een soort stille revolutie zou komen; daar is vreselijk veel misbruik van gemaakt. Troelstra heeft niets

anders willen zeggen dan dat de ongelijkheid in de wereld tot grote veranderingen zouden leiden, wat later ook gebeurd is!' Zie Van Oord, "Ik geloof onvoorwaardelijk in de vooruitgang", p. 175.

- 50 Berman en Halbertsma-Wiardi Beckman, 'Inleiding', p. 33. Ze voegen er terecht aan toe: 'wat niet hetzelfde is als emotioneel'.
- 51 Jelle Gaemers, *De rode wethouder. Willem Drees 1886-1988. De jaren 1886-1940*, Amsterdam: Balans, 2006, p. 497-498.
- 52 Van der Goes van Naters, *Met*

en tegen de tijd, p. 41. Hij schrijft dat zijn vrouw zegt 'dat ik alleen dáárom nooit een hartinfarct heb gehad, omdat ik alle ergerissen met veel woede en g.v.d.'s van mij afgooi'. Zie ook p. 151 en p. 154.

- 53 Wijne, *Stuuf Wiardi Beckman*, p. 67-68.
- 54 Brief 29 september 1928, in: *idem*, p. 177.
- 55 Henk te Velde, *Stijlen van leiderschap. Persoon en politiek van Thorbecke tot Den Uyl*, Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2002, p. 168.